

2e Bijlage tot de 35ste Jaarvergadering der *Ned. Bot. Vereeniging*, 29 Juli 1882.

BLOEMEN EN PLANTEN

UIT

OUD-EGYPTE

IN

HET MUSEUM TE LEIDEN.

DOOR

Dr. W. PLEYTE.

In 1877 bezocht Prof. Paul Ascherson van Berlijn het Museum van Oudheden te Leiden, hij vroeg mij naar overblijfselen van Oud-Egyptische planten en hunnen oorsprong.

Ik vertoonde hem de vruchten uit de Egyptische graven afkomstig, en een bak met allerlei bloemen en bladen gedeelten van Mumiën-kransen; hij stelde groot belang in deze overblijfselen, daar hij een bepaalde studie van de Egyptische plantenwereld had gemaakt en verzocht mij hem nader hieromtrent in te lichten.

Spoedig waren eenige soorten gedetermineerd en sprak de heer Ascherson daarover in de zitting van 15 Mei van „der Gesellschaft Naturforschender Freunde,” pag. 19 ss. van den afzonderlijken afdruk leest men hetgeen uit onze samenspreking volgde.

Een dergelijke mededeeling is in een andere voordracht van

den heer Ascherson afgedrukt in het »Zeitschrift für Ethnologie IX. 1877" — p. 301. ss.

Het zij mij vergund eenigszins uitvoeriger toetelichten, wat daar in het kort is medegedeeld.

De overblijfselen der planten aan den heer Ascherson ter beschouwing gegeven, waren afkomstig van Mumiën.

Tot heden waren deze voorwerpen veronachtzaamd, en in aanmerking genomen de broosheid en het minder zorgvuldig omgaan met het gevondene door de vroegere onderzoekers, zoo moet het ons verwonderen dat er nog iets van te recht is gekomen. Zoo kwamen de eerste mumiën te Leiden en prof. Reuven's destijds, in 1826, directeur van het museum, meende dat de bladeren van den krans afkomstig, die op het hoofd van de mumie geplaatst was geweest, een gedeelte van een mat of vlechtwerk was, waarop het lijk in de kist had gelegen.

De overige bladeren bij de mumiën gevonden uit de verzameling van d'Anastasy, consul van Zweden in 1828 voor het Rijk aangekocht werden bijeen vergaderd in een kist en tot later bewaard.

Uit de verschillende opgaven in den inventaris van d'Anastasy blijkt bij welke mumiën de bladeren gevonden zijn.

Waren nu alle kransen en bladeren dezelfde, dan deed het er niet veel toe van welke mumiën zij afkomstig waren; nu echter deed zich een moeielijk geval voor. Er waren twee hoofdsoorten van bladeren, waarvan de kransen gevlochten zijn; namelijk olijfbladeren die van de *Olea europea* en die van den *mimusops-kummel*.

Gelukkig echter zijn er nog twee mumiën over, die gedeelten van kransen bij zich dragen. De een uit de XXVste dynastie, afkomstig, uit de regeering der Osorkons — 715 vóór onze tijdrekening, draagt een olijfkran's op het hoofd; de laatste uit den Grieksch-Romeinschen tijd, ongeveer het begin onzer jaartelling, draagt een krans van *mimusops* bladeren aan borst en hals.

Het vermoeden ligt voor de hand de krans van olijfbladeren aan de oudere mumiën toe te kennen en de massamimusopskransen aan de latere uit den griekschen tijd, des te waarschijnlijker wordt dit, zoo wij weten dat slechts een der oudere mumiën een dergelijke krans heeft gedragen, No. 4. — Dat de andere die zouden gehad hebben is zeer waarschijnlijk, vooreerst omdat de beschilde bovendeelen der mumiën, de koppen bijvoorbeeld, somwijlen een krans van lotusbloemen vertoonen, of van lotusblaadjes; ten tweede, omdat uit het randschrift bijvoorbeeld van No. 10 blijkt dat de afgestorvene gezalfd en bekransd was. Mogen wij dus aannemen dat de mumiën uit het thebaansche tijdperk, bekransd waren met olijfbladeren, dat deze olijfbladeren werden gebruikt tot op de XXVIste dynastie, dan moeten wij ongeveer aan den 'aanvang der grieksche overheersching den overgang stellen tot het uitsluitend gebruik der mimusopbladeren.

Waarom plaatste men een krans van olijfbladeren op het hoofd der mumiën en waarom later alleen die van mimusopbladeren?

Wat beteekende deze krans?

Een der hoofdstukken uit het doodenboek geeft daarop het antwoord, het is hoofdstuk 19, — eene omwerking evenals hoofdstuk 20, van hoofdstuk 18, bevat een aanroeping aan den god Thôt den god der regelmatigheid, der billijkheid en der wijsheid, de scheidsrechter tusschen de twistenden, die recht spreekt over het billijke van aanklachten.

De afgestorvene moet zich verdedigen voor Osiris in de onderwereld, naast dezen zitten tal van andere rechters, een cijfer dat in den thebaanschen tijd tot 42 klimt; tegen over ieder dezer heeft hij zich te verdedigen. Zoo ontkent hij alle mogelijke misdaden, en als dit geschied is, wordt hij rechtvaardig gekeurd, gezegd dat hij waarheid heeft gesproken; vijanden van den afgestorvene, verdoemden der onderwereld, trachten hem aan te klagen, maar als alle klachten en lagen mis-

lukken, ook door de hulp van Thôt, die als verdediger opkomt, zoo ontvangt hij de kroon der gerechtigheid of der waarheid, als overwinnaar uit den strijd ontvangt hij die kroon; een kroon waarop de schrijver van den brief aan Timotheus rekende toen hij zeide, »mij is weggelegd de kroon der gerechtigheid die de rechtvaardige rechter mij geven zal op dien dag (des oordeels).» Het 19e hoofdstuk heet daarom het hoofdstuk van de kroon der gerechtigheid.

De text bevat een soort van lied in dezer voege:

»Uw vader Toum vlocht u dien schoonen bloemkrans der gerechtigheid.»

»Voor u staat open, een leven der liefde van alle goden.»

»Gij leeft voor eeuwig.»

»Osiris, die het westen bewoont, heeft uw woord als waarheid verklaard tegenover uwe belagers.»

»Uw vader Seb heeft zijn kinderen bevolen, dat voor u een roep als rechtvaardig verklaarde zou uitgaan.»

»O Gij! Horsiësis, zoon van Osiris, (gevestigd) op den troon van uwen vader Ra»

»Gij die uwe vijanden doet vallen»

»Hij heeft de twee deelen van Egypte ter uwer beschikking gesteld.»

»Zoo is het de wil ook van Toum en van den kring der goden»

»Herhaal dus de daden van den rechtvaardig verklaarden Horsiësis, altoos en eeuwig.»

»O, Osiris! heer van het westen»

»Goden van de onder- en bovenwereld»

»God wie gij ook zijn moogt»

»Godin wie gij ook zijn moogt»

»In hemel of op aarde,»

»Zooals Horsiësis gerechtvaardigd is voor Osiris, den heer van het westen, rechtvaardig zoo ook den afgestor-

»vene tegen over zijn vijanden, voor Osiris den heer
»van het westen,”

»Het goede wezen, den zoon van Nou, op den dag der
rechtvaardig verklaring tegen over Set en zijn helpers”,
»Voor de groote rechters die An bewonen.”

Volgens het slot wordt dit hoofdstuk gesproken of gezongen,
over een krans van versche bloemen, welke geplaatst wordt op
het hoofd van den persoon, er wordt wierook voor hem ge-
brand, en de rechtvaardig verklaring wordt hem deelachtig
voor leven en sterven.

In het 97 hoofdstuk verklaart de afgestorvene »ik ben een
welgemaakte te midden van U, o Goden — Want ik ben de
groote, de zoon des zeer grooten!”

»Ik lever mij niet aan zonden over.”

»Voor U ga ik uit.”

»Door U word ik verlicht.”

»Omkroond met de goddelijke kransen, onder den vijgen-
boom.”

Het blijkt uit deze plaatsen dus dat de kroon, de overwin-
ning over de zonde, over de vijanden der gerechtigheid be-
teekende, geheel hetzelfde denkbeeld dat bij het omkransen of
het bestrooien met bloemen onzer dooden geldt.

Toch schijnt de gewoonte der omkransing van de dooden
bij den Egyptenaar zoo heel oud niet te zijn, en niet veel
ouder dan de 18^e dynastie.

Werd de krans versierd met *Nymphaea* blaadjes, die van
de *Nymphaea caerulea* bij voorkeur, daar, zoo als ik in
mijn stukje over den *Lotus* heb aangetoond, de witte *Nym-*
phaea, vermoedelijk in minachting stond en zooals nog heden
de witte die voor de varkens, en de blauwe die voor de Ara-
bieren heet, men gebruikte voor den krans bladeren van twee
uitheemsche planten, de *olijf* en de *mimusops*, de *olijf*
toch is eene Egyptische cultuurplant uit Azië afkomstig, de

mimusops kummel komt uit Abessinië en schijnt voor dit doel bepaald te zijn aangekweekt.

Dat die planten bij de omkransing van bijzonderen aard waren zou misschien mogen worden afgeleid, uit een randschrift van een onzer Leidsche mumiekisten N^o 10. — Het geldt de macht der Zon het aangebeden wezen :

- »De goden verleen uw ziel de zon te aanschouwen,
- »Haar blinkende glans straalt over uw lijk"
- »Alle smetten op u neemt hij weg"
- »Hij is de wachter voor uwen voet"
- »Als gij treedt in den grooten voorhof,
- »Op den feestdag (der lente) van het ploegen der aarde"
- »De goden loven uwen naam,
- »Na de zalving wordt uw hoofd omkransd
als rechtvaardig verklaarde"
- »Gij treedt door den hoogen voorhof naar binnen,
- »Gij verlicht de beide zijden der onderwereld"
- »Gij treedt als overwinnaar op de weegschaal"
- »En uw voet wordt in evenwicht gehouden"
- »Geen smaad overkomt u in de woning der aanbidding"
- »Gij zijt gezalfd als doode met goddelijke middelen"
- »Gij zijt omkransd met een band van bloemen."
- »Ontsproten op het veld der inbalseming
en der omkransing".

Later heet het.

»Allerlei witte bloemen zijn er om uwen hals".

Bij de Grieken had men dezelfde gewoonte. *Clemens Alexandrinus* maakt melding van het omkransen van het hoofd van den afgestorvene en het begraven in purper; *Lycurgus*, die veel oude gebruiken wijzigde behield die van het begraven der dooden in een purper kleed en met een krans van olijf-bladeren; *Cleomenes* als Lacedemonier bekleedde het lijk van *Lydiada* met een purper kleed en plaatste een krans op het hoofd; *Pericles* omkransde den dooden *Paralus* en

Pelopidas werd na zijn dood in den strijd vereerd met een trofee met kransen.

Bij de Romeinen was hetzelfde gebruik in zwang en de wet der 12 tafels stond dit toe. Lucianus beschrijft die gewoonte, en naar dit gebruik werden de dooden, bekransen, Coronati genoemd. Aelianus zegt dat Lycurgus den olijfkran heeft ingevoerd, later werd deze door den laurier vervangen.

De krans werd uit olijfladeren gevlochten omdat de olijf het symbool was der overwinning, — de baan der overwinnaars werd met olijftakken getooid.

Aan Clytemnestra wordt de inneming van Troje gemeld, door een heraut door olijftakken beschaduwd. Artemidorus zegt daarom dat de olijfkran den gestorvene werd gegeven als overwinnaar in den strijd des levens, Probus dat de olijfkran de krans der levenden is en Plinius dat als hoog eerbewijs de ruiters met olijfkranen bekroond werden.

Deze gewoonte was oud en klom op tot den mythischen tijd. Athene en Poseidon of Minerva en Neptunus zouden, toen na den grooten vloed de aarde weer boven water kwam, een stad stichten; die het beste geschenk gaf zou de stichter wezen en Zeus zou uitspraak doen. Poseidon stichtte een haven met schepen, Athene deed uit de rots een olijfboom te voorschijn komen. Athene overwon en werd met het loof van den olijf gekroond, vervolgens als overwinnares vereerd en de stad ontving naar haar den naam van Athene. Van hier de gewoonte om een overwinnaar met olijfloof te kroonen.

Zooals men weet had men in Griekenland de gewoonte om de lijken of te begraven of te verbranden. Wij zullen niet beslissen of deze gewoonte aan tweërlei invloed van beschaving te danken zij en of men bij het verbranden aan eene oorspronkelijke gewoonte der bevolking te denken hebbe en bij het begraven aan een invloed van elders, bijvoorbeeld van

Phenicie of Egypte. — Zeker zal men bij het verbrande lijk weinig sporen van grafgaven aantreffen; men heeft die natuurlijk te wachten bij de begraven lijken die het zij in spelonken, gemetselde grafkamers of grafheuvelen werden ter aarde besteld.

Ons Leidsch museum heeft onder de voorwerpen uit een Grieksch graf afkomstig de helft van een vergulden lauwerkrans met bessen.

Van het voorwerp is bekend, dat kolonel Rottiers dit bij Athene in het jaar 1820 heeft gevonden en ten geschenke gaf aan kolonel Coertsen, die aan Prof. Reuvens verklaarde dat hij ze van den eersten ontvangen had.

Deze lauwerkrans is merkwaardig om de wijze van vervaardiging, dunne koperblaadjes zijn omgeven van een dun goud blad, dat uit één stuk om het blaadje was gevouwen, en bevestigd. Aan die blaadjes waren steeltjes vast gesoldeerd, die in een takje waren gestoken tegenover elkander omwisselende met een klein vruchtje of pareltje. Deze vruchtjes of pareltjes dragen nog sporen, dat zij met een koperen pennetje aan het takje waren gehecht eveneens verguld, als het takje, doch niet met bladgoud zooals de blaadjes. — Uit de Grieksche graven van de Krim zijn vele dergelijke grootere lauwerkransen van goudblad vervaardigd, overgebleven, doch ook leveren zij nabootsing van olijven-, klimop-, wijngaard-, esschen- en boonen bladeren. — Wij hebben in deze overblijfselen eene oude gewoonte te zien en geen reden het door de auteurs hierboven vermelde te wantrouwen. Hoe kwamen de Grieken aan deze gewoonte die zij aan de Romeinen hebben overgeleverd?

Is deze vraag eene archeologische? zij hangt samen met het botanisch vraagstuk omtrent den tijd van invoer van den olijfboom in Griekenland.

Met recht wordt door de sage dien invoer aan de Grieksche wijsheid toegeschreven, want de olijf, *Olea Europea* is een ingevoerde cultuur-plant.

De tijd van invoer wordt door Schweinfürth eenigszins nader bepaald als hij beweert, dat deze tijdens Homerus

nog zelden in het wild voorkwam. Hij meent dat ze uit Afrika afstamt. Paul Ascherson voert hiertegen aan, dat in Egypte de cultuur nooit eenige uitbreiding gehad heeft. Slechts in de Oäsen, en de beschaafde streken van de noordkust van Afrika. Victor Hehn heeft dit vraagstuk behandeld (Kultur-Pflanzen und Haustihere 2^e Aufl. 1874. § 87 ss) en heeft de Aziatische afkomst van deze plant voldoende bewezen.

Wij weten dat in Palestina de olijf sedert oude tijden wordt aangetroffen en als symbool der overwinning en des vredes gold. Volgens Hosea werd de olijfolie naar Egypte uitgevoerd en in Egypte, waar deze plant eerst in lateren tijd voorkomt, heet deze even als in Palestina *tsait*.

Het eerst komt de olijfolie voor in de XVIII dynastie, onder koning Ai of Ratenotis op de stèle van dien vorst in het Berlijnsch museum bewaard, en op de receptenlijsten later door Dümichen uitgegeven.

Deze olie of dit vet komt in de recepten voor zieken en in de bereiding van offers voor. — Doch het is niet bewezen dat het dezelfde stof is, al is het ook waarschijnlijk.

In de papyrus Ebers komt dit middel voor met het bijvoegsel *kent*. Wellicht als vette olie te verstaan, of olie die tot vet is overgegaan.

Het zou kunnen wezen dat een eigennaam uit het oude rijk *tsau* (Rougé VI dijn 134) dezen boom noemde, wijlen de Rougé leest den naam *Tsaabu*; het komt mij echter voor dat hier de boom als bepalend teeken staat en de geheele groep *tsau* moet gelezen worden.

Het opschrift noemt nog een naam *Nekabt* hebr. vrouw: het zou dus kunnen zijn dat ook de eerste naam van Semitischen aard was. — Bij Delile komt onder no 11 de *Olea Europea Arab*, *Zeytoun* als Egyptisch gewas voor, Theophrastus beweert dat hij bij Thebe groeit; hij zegt:

Behalve de *acanthus* of *acacia* is er in een groot bosch *δρυμός μέγας*, bij Thebe, *ἡ δρυς, καὶ ἡ περσέα πλείστη καὶ ἡ ἐλαία*. De olie van dezen olijf is niets minder dan de onze

zegt Theophrastus, en het hout is hard en van de kleur van den lotusboom.

De olijfboom is mij in Egyptische opschriften niet voorgekomen. Noch de p. p. Ebers noch de p. p. Harris vermelden dien, tenzij hij met een der boomnamen, die nog niet bepaald zijn, wordt aangeduid.

De oudste olijfbladeren zijn afkomstig van de mumie No 4. van het Rijks-museum van oudheden, om wier hals de band met den naam van Osorkon is gevonden.

Deze mumie behoort aan den thebaanschen tijd; de olijfbladeren gevonden in een doos gemerkt: H. 41 van het museum van oudheden behooren vermoedelijk tot den krans dezer mumie.

De bloemen die in dezen krans waren gestoken zijn van den *Acacia nilotica*. Professor Ascherson deelde mij dit mede in een schrijven van 26 Mei 1877. —

Deze boom heet in het Arabisch Sont in het Hebreeuwsch Sittim, in het Egyptisch Schonti, in het Koptisch Schent.

De acacia wordt door Theophrastus *akanthus* genoemd om de doornen die er aan groeien, behalve op den stam en de zware takken. Hij zegt dat het een hooge boom is zoodat men er strooken van 200 el lengte uit maken kan. De bloem gebruikte men om hare schoonheid in bloemkransen, en uit den stam vloeit, ook zonder insnijding, gom; vooral komt hij in grooten getale in Thebe voor. — Men bereidde ook geneesmiddelen uit dit gewas. In de papyrus Ebers komt ze voor als geneeskundige plant.

Volgens Schweinfürth is dit gewas van Centraal-Afrika oorspronkelijk, wijl het in Egypte niet in het wild wordt aangetroffen. De *Acacia nilotica* wordt in Egypte slechts bij bewoonde buurten gevonden; aan den witten Nijl tusschen den 13en en 9en graad noorder-breedte vormt deze boom uitgestrekte wouden. Prof. Ascherson bezorgde mij bloemen die hij zelf in de Oäse Dachel in 1874 heeft verzameld.

De bladstrooken waarmede de bladeren van den krans aan elkander zijn bevestigd zijn van den *Doum-palm*.

Deze palm *Hypbaene Thebaica* komt voorbij den 16en graad noorder-breedte in het wild voor, in zuidelijk Nubië, be-noorden Nubië en het Nijldal slechts door kweeking. Van de bladen van den Doumpalm worden repen gesneden, en hiervan allerlei voorwerpen voor huiselijk gebruik vervaardigd.

Behalve deze bloemen en planten, komt voor de *Chrysanthemum coronarium*. Deze in het gebied der middellandsche zee overal in het wild groeiende en in onze tui-nen ook gekweekte plant, wordt in Egypte zelden aangetroffen, en waarschijnlijk werd ze dus in de oudheid ingevoerd en gekweekt: voorts de *Centaurea*, waarschijnlijk de *niger*; een klompje roode bloemetjes hield de heer Ascher-son voor *Carthamus tinctorius*. —

De andere bladeren der kransen zijn die van den *Mimusops kummel*. Tegenwoordig vindt men dezen boom niet meer in Egypte. Abessinië is zijn vaderland. De *Mimusops Elengi*, wordt als een zeldzaamheid in den tuin Mani el op het eiland Rodah bij Cairo gevonden. —

Deze planten zijn met enkele andere vermeerderd, die bij gelegenheid van de mumiënvondst te Deir-el-Bahari zijn voor den dag gekomen. — Of deze oorspronkelijk tot de lijken be-hooren of later daaraan zijn toegevoegd, toen zij onder de re-geering van de XXII^{ste} dynastie zijn overgebracht kan ik niet beslissen. Paul Ascher son zond mij daaromtrent een kort overzicht naar aanleiding van zijne mededeeling omtrent eene verhandeling, van Prof. G. Schweinfürth in Cairo, over »Pflanzenfunde in alt-Aegyptischen Gräbern,» later zal daar-omtrent een werk verschijnen met afbeeldingen. Schwein-fürth zegt dat bij de in de maand Juli 1881 te Thebe ge-vonden konings sarkophagen, lijkkransen en andere ga-ven uit het plantenrijk in groote hoeveelheden werden gevonden. Behalve hetgeen in de bovenvermelde studie van het tijdschrift voor Ethnologie is opgenoemd waren het vooral de volgende planten :

1. Het loof van een *citrullus* soort (*koloquint*) waar-mede de mumiën bedekt waren.

2. Een korf *Parmelia furfuracea*, deze plant die in Egypte niet voorkomt, diende om tot poeder gewreven, een zekere geur aan het brood te geven, nog kan men ze in de Bazars van Cairo koopen. Zij kwam uit Griekenland. — Schweinfürth trekt er de gevolgtrekking uit dat ze dus een handelsrelatie met Griekenland verraaft, 1500 voor onze jaartelling. Ik zou het er echter liever voor houden dat deze korf later is bijgezet of niet ouder datum verraaft dan de 8e eeuw den tijd van het transport der mumiën. —

3. Een bosje *Halfagras*, *Leptochloa bipinnata*. *L. Eragrostis cynosaroides*, *L. K.* en de bloemen van een ridderspoor, *Delphinium Ajacis*, *L.* afwijkende van de weinige die in Egypte in het wild groeien.

Letten wij op de afbeeldingen dan kennen wij het portret van een meisje uit den Grieksch-Romeinschen tijd met een krans om het hoofd; de krans is goed geschilderd en het portret waarschijnlijk afkomstig van een mumiebekleeding. —

In Egypte zoowel als in Griekenland werd dus de gewoonte afgelegd om de mumiën met olijfkranen te tooien; in Griekenland omkranste men ze toen met laurier-, in Egypte met *mimosops*- zeer veel op den laurier gelijkende bladeren.

Uit het verhandelde vloeit voort dat ongeveer in de 15e eeuw Egypte uit Azië de olijfolie en waarschijnlijk ook wel de olijven en olijfboomen ontving. Wij houden het er voor dat dit waarschijnlijk een gevolg was van den strijd en het daarop gevolgde verbond met Azië, een band die door het huwelijk van Ramses II met de dochter van een Cheta koning steeds inniger werd. De olijfboom schijnt echter niet spoedig gekweekt te zijn, tenzij wellicht in de tuinen, bij de werkplaatsen voor inbalseming. De Grieksche volken van Klein-Azië, hadden zich in een verbond met de Cheta's vereenigd en het zou kunnen zijn dat ook deze, evenals Egypte, in dien strijd den olijf leerden kennen en dat beiden toen het gebruik aannamen, hunne dooden met de bladeren van den olijf te bekransen als teeken der overwinning. —

Ongeveer tijdens Alexander of in de XXVIste dynastie is

men in Egypte aangevangen met de nieuwe bekrooning, vermoedelijk onder Griekschen invloed; maar waarom koos men daarvoor den *Mimusops* en waaruit sproot de wijziging bij de Grieken voort. Vermoedelijk omdat de laurier, de boom van Apollo, om haar heilzame eigenschappen, in het Grieksche leven voor allerlei uiteenlopende zaken gebruikt werd, ja het gansche leven vervulde, het was een geneeskrachtige plant, men vereerde haar in huis en hof, in stad en veld, men droeg er staven van of kauwde haar bladeren als voorbehoedmiddelen.

De *Mimusops* zou echter reeds in den ouderen tijd in Egypte in gebruik zijn geweest.

In een overzicht over de kransen van Deir el Bahari wijst Amelia B. Edwards er op in »the Academy" van September 1882. Zij zegt dat het buitengewoon opmerkelijk is hoe die kransen gevlochten zijn. Zij bestaan uit de kelk en bloembladen van verschillende bloemen, gevouwen in een blad van den Egyptischen wilg of van den *Mimusops kummel*. — Geheel dus gelijk aan die welke in ons museum bewaard worden. Nu zou het kunnen zijn dat deze kransen, bladeren, bloemen en guirlanden, aan de mumiën waren toegevoegd, nadat zij, ongeveer in de 8^{ste} eeuw, waren opgeborgen. Van de mumie van Amosis, XVIII^e dynastie, zegt Maspero »entourée de guirlandes de fleurs selon l'usage constant des Egyptiens de l'époque Thébaine," verder, »la momie d'Amenophis I encore enveloppée de fleurs." De overige bloemen, bladeren en kransen schijnen dus niet van de oorspronkelijke begraving afkomstig te zijn. —

Uit het verhandelde blijkt dat ongeveer in de 15^e eeuw voor onze jaartelling de Egyptenaren bekend zijn geworden met den olijf en dien hebben gebruikt, dat ook andere planten door hen werden ingevoerd, zooals de *Mimusops kummel* uit Abessinïë afkomstig, vóór de XXII^e dynastie, evenals de Lichenen soort, *Parmelia furfuracea* die zij uit Griekenland ontvingen.